

Résumé: *Il existe souvent des problèmes dans l'utilisation des concepts à cause des confusions concernant leur sens. "Explication" et "paraphrase" qui renvoient à plusieurs domaines comme la philosophie, la littérature, l'herméneutique, la rhétorique, la lexicologie... se situent au croisement de ces confusions et leur utilisation est souvent erronée. Cette étude se propose d'explicitier les concepts d'"explication" et de "paraphrase" pour aborder ensuite leurs relations avec d'autres que nous pouvons qualifier de "sous-concepts". On envisagera particulièrement comment ils constituent les expressions ressortissant aux divers niveaux (mots, phrase, texte) du point de vue hiérarchique. On aura également recours aux exemples d'"explication" et de "paraphrase" tirés de divers domaines.*

Mots-clés: *Explication, paraphrase, définition*

Özet: *Bazı kavramların anlamları açık bir biçimde ortaya konulmadığı için bu kavramların kullanımında zaman zaman sorunların oluştuğu görülmektedir. Pek çok alanın (felsefe, edebiyat, yorumbilim, sözbilim, anlambilim, sözcükbilim...) ortak kavramlarından olan açıklama ve açıklama için de bu karmaşadan söz edilebilir ya da bu kavramların bazı durumlarda birbirlerinin yerine yanlış olarak kullanıldığı söylenebilir. Bu çalışmada açıklama ve açıklama kavramları açıklanacak daha sonra bu kavramların altında değerlendirilebilecek olan başka kavramlarla ilişkilerine değinilecektir. Özellikle, açıklama ve açıklamanın dilsel boyutta aşamalı olarak ne tür düzeylerde (sözcük düzeyi, tümce düzeyi, metin düzeyi gibi) nasıl anlatımlar oluşturdukları ele alınacaktır. Ayrıca farklı alanlar içinde açıklama ve açıklama değişik örneklerle sergilenecektir.*

Anahtar sözcükler: *Açıklama, açıklama, tanım.*

Abstract: *Now that the meanings of some concepts have not been exactly defined, several problems occur in their usage from time to time. There is also confusion and chaos in the usage of concepts 'explication' and 'paraphrase' which are commonly used by various fields (such as philosophy, literature, hermeneutics, rhetorics and lexicology). In other words, it is possible to say that the aforementioned In other words, it is possible to say that the aforementioned concepts 'explication' and 'paraphrase' have been frequently misused in several fields. In this study, it is aimed to clarify the meanings of 'explication' and 'paraphrase' as well as defining their relation to their*

subconcepts. However, the main focus will be on what kind of meanings these concepts 'explication' and 'paraphrase' have in the linguistic dimension. In addition, the usage of 'explication' and 'paraphrase' in other study fields will be exemplified.

Key words: *Explication, paraphrase, definition.*

0. Genel Gözlemler

Bir dilin sözcüklerinin yerli yerinde kullanılması, anlatılmak istenen düşüncenin alıcıya doğru aktarılmasında önemlidir. Seçilen sözcüğün, pek çok alanda kullanılan bir kavram olması, bu sözcüğün kullanımı konusunda daha özenli ve dikkatli olmamızı zorunlu kılar. Çünkü bilim terimlerle ve kavramlarla yapılır. Kullanılan kavram (terim, sözcük) konusunda araştırmacının yeterli bilgi birikimi yoksa ya da tam olarak ortaya konulmamış anlam ayrılıkları belirlenmemişse, bu kavramlar ile her türlü düşüncüyü ayrıntılı olarak ortaya koymak zor olabilir.

Bu çalışmada pek çok alanın ortak kullandığı açıklama ve açıklama kavramları ele alınacaktır. Farklı alanlarda kullanılan bu iki kavramı tanımlamak ve diğer kavramlarla olan sınırlarını belirlemek için var olan tanımları ele alıp kabul edilebilir ya da tartışmalı yanlarını ortaya konulacaktır. Daha sonra farklı araştırmacıların bu konuda geliştirdiği düşünceleri de değerlendirdikten sonra çalışmanın sonunda, bu kavramların özellikleri hakkında yeterli bir bilgi vermeyi amaçlanmıştır.

Sözvarlığında yer alan tüm sözcüklerle ilgili temel başvuru kaynaklarımız sözlükler olduğu için önce bu kavramların tanımlarına bakmak gerekir. Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünde bu kavramlar ad olarak yer almamaktadır. Ad biçimleri "-mak işi" biçiminde tanımlandığı için ilgili eylemlere bakılarak yapılan tanımlara bakıldığında, TDK'nın internet sayfasındaki çevrimiçi sözlüklerde açıklamak ve açıklamak eylemlerinin şu biçimlerde tanımlandığı görülür:

açıklamak *(-i)* 1. Bir konuyla ilgili gerekli bilgileri vermek, izah etmek, afişe etmek. 2. Bir sorunla ilgili aydınlatıcı bilgi vermek, tavsiz etmek: "*Ben siyasal tavrımı ağılayarak açıkladım.*" -A. Kutlu. 3. Bir sözün, bir yazının ne anlatmak istediğini belirtmek, yorumlamak. 4. Açıkça söylemek, ifşa etmek: "*Kenan Bey bunun kuru bir inanç olmadığını da ilk defa açıkladı.*" -T. Buğra. 5. Belirtmek, göstermek, açığa vurmak, izhar etmek.

açıklamak *(-i)* Bir sorunu veya konuyu ele alıp en ince noktasına kadar gözden geçirerek anlatmak, şerh etmek, teşrih etmek.

Tanımlara bakıldığında öncelikle bilgi vermek ve anlatmak eylemlerinin ayırıcı olarak kullanıldığını görüyoruz. Bu konumuz açısından önemli bir ayrım oluşturmaktadır. Çünkü bilgi verilmesi gereken durumlar ile anlatılması gereken durumlar farklı öncüllere sahiptir. Yine birinci tanımlara bakıldığında açıklamanın konu hakkında, açıklamanın ise bir sorun hakkında yapıldığı belirtilmiştir. Kavramlar arasındaki ayrım, tanımlarda çok belirgin olmasa da belirtilmiştir. Bu kavramların farkının, farklı alanlardaki kullanımlarda daha belirgin duruma getirilmesi kavramları doğru kullanabilmek açısından gerekli görülmektedir.

1. Tanımlar, Yaklaşımlar ve Görüşler

Açıklama kavramı söz konusu olunca ilk akla gelen sözlükler ve sözcüklerin açıklaması olduğu için bu kavramlar hakkındaki bilgileri vermeye öncelikle sözcükbilim alanından başlamak uygun olacaktır. Sözcük tanımları değişik biçimlerde yapılabilmektedir. Bir sözcüğün sözlükteki tanımı açıklama olabileceği gibi açıklama da olabilir.

Açıklamalı bir tanımda sözcüğün göstereni olduğu nesnenin ya da kavramın kendisine yönelik bir tanıtmaya ve onu bilinir hale getirme söz konusudur. Yani tanım okunmadan önce açık olmayan sözcüğün anlamı, tanımı, açıklaması okunduktan sonra anlaşılır hale gelir. Açıklama bir terim, kavram ya da başka dilsel olgunun daha iyi anlaşılması için yapılan ek bilgidir².

Açıklamalı bir tanımda ise sözcük hakkındaki bilgiyi bilinenler üzerinden aktararak bir yeniden sunma durumu vardır. Açıklama anlamsal bir olaydır ve iki anlatımda (açımlanan ve açımlayan kısımlarda) da ortak bir anlamsal yapının birlikte var olması üzerine gelişir (Günay, 2007b:91). Sözlüklerde karşılaşılabileceğimiz eş anlamlı ya da sözcüğün yerine kullanılacak başka bir dilsel birimle anlatılması açıklamalı tanıma örnek oluşturabilir. Charaudeau ve Maingueneau, açıklamanın iki sözce arasındaki denklik ilişkisi olduğunu belirtir (*aktaran* Günay, 2007b:90). Yani aynı anlamın farklı yapılarla sunulması durumu vardır. Sözlükte yer alan şu sözcükleri incelememiz verilen bilgileri daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir:

Sabun: 1. Kirlı ve yağlı şeyleri temizlemekte kullanılan, türlü yağlarla alkaliler birleştirilerek yapılan madde.

Dere: 1. coğ. Genellikle yazın kuruyan küçük akarsu.

Yukarıdaki örnekleri incelediğimizde “sabun” sözcüğünün tanımında sabun, “madde” üstanlamına bağlanmıştır. Ayrıca bu maddenin içeriğini ve bileşenlerini nelerin oluşturduğunu ve bu maddenin işlevinin ne olduğunu belirtilmiştir. Yani “sabun” sözcüğü hakkında bilinenden bilinmeye doğru bir açıklama ile bilgi verilmiştir. “Dere” sözcüğünün tanımında ise coğrafi bir terim olmasına karşın “küçük akarsu” açıklamasının kullanıldığını görüyoruz. Yani “dere” sözcüğü yerine kullanılmış başka bir söz öbeği ile (küçük akarsu) tanım yapılmıştır.

Gadamer tarafından bildirme, haber verme, çeviri yapma, açıklama ve açıklama sanatı olarak tanımlanan yorumbilimde (*aktaran*, Özlem 1995:11), neden ve nasıl sorularıyla anlamın ortaya çıkarılmasını amaçlayan felsefede, açıklama ve açıklama kavramları, öznenin nesneyi anlama sürecinde kullandığı araçlardan kabul edilebilir.

Bu alanlarda, açıklama ve açıklama verilmesi beklenen yanıtın biçimini oluşturur. Var olan bir anlamı açıklama ya da aktarma yorumbilimin temel konusudur ve yorumbilim genel olarak aşağıdaki üç anlamda kullanılmıştır:

“1. Bir manayı açığa çıkarmak beyan etmek, dile getirmek

2. Bir sözü bir başka sözle aydınlatmak, açıklamak, açıklamak, tarif etmek, bildirmek,

3. Bir sözü başka bir söze çevirmek, tercüme etmek, aslına veya sonucuna bağlamak, döndürmek” (Genç, 2007:393-394).

Bu üç anlam da kendi içinde açıklama ve açılmayı barındırır ve bir sözü başka bir sözle aydınlatmak kısmında, ikisini aynı amaç içinde ele aldığı da olmuştur. Burada sözün aydınlatılması yani tam olarak anlaşılmayan, karanlıkta kalmış bir konu için açıklamaya ve açılmaya gidilir. Söz açıldıkça aydınlanır yani açıklama ve daha çok da açılmayla yapılan bir söz kalabalığı değil bir açığa çıkarma işidir. Ancak açıklama ve açılma arasında yorumbilimdeki fark, işi yapan öznenin tutumunda yani konuşanın ya da yazarın anladığını mı aktardığı yoksa bildiğini mi aktardığı durumuyla oluşmaktadır. Bir konu hakkında belirli bir bilginin aktarımı söz konusu ise açıklama vardır. Bu anlamda Goblot'un açıklama tanımında belirttiği gibi "açıklama, olgunun ya da anlatımın içeriğini ve gizli olanı açık kılmak, örtük olanı ortaya çıkarmaktır" (aktaran, Özcan 2000:164). Konudan anlaşılana aktarımı söz konusu ise açılma vardır denilebilir. Bu durum edebiyat eleştirisinde de aynı karşılığı bulur ve eser hakkında yapılan pek çok eleştiri açıklama örneği olarak değerlendirilebilir.

Edebiyatın kendisini değerlendirdiğimizde eserin de (şiir roman öykü vb.) açıklama ve açılma içerdiği görülür. Anlatılarda bu durumu ikiye ayırarak inceleyebiliriz:

1. Anlatıcının yaptığı açıklama ve açılmalar,
2. Anlatı kişilerinin yaptığı açıklama ve açılmalar.

Anlatıcı, açıklama ve açılmaya, okuyucunun konu hakkında daha çok bilgi sahibi olması için ve olayları yorumlamasını kolaylaştırmak için başvurur. Örneğin Ahmet Mithat Efendi'nin *Felatun Bey ve Rakım Efendi* adlı romanından aktaracağımız şu bölüm anlatıcının okuyucu için yaptığı bir açıklama örneği olarak görülebilir:

"Felatun Bey'i tanır mısınız? Hani ya şu Meraki Efendi Zade Felatun Bey! Galiba tanıyamadınız. Fakat tanınacak bir çocuktur. Mustafa Meraki Efendi Tophane'nin Beyoğlu'na civarca bir mahallesinde oturur..."³

Burada anlatıcı, anlatısında yer alan bir kişi hakkında okuyucusuna açıklama yapmaktadır. Okuyucunun bilmediği bir konu hakkında onu bilgilendirmektedir. Bu açıklamanın okuyucu için bir aydınlatma amacı olsa da, anlatı tekniği açısından düşünüldüğünde anlatının kendisi ile okuyucu arasına giren bir dış unsur olarak kusur oluşturmaktadır. Açıklamaların anlatı tekniğine uygun olarak yapılması yazar ve okuyucu için daha olumlu bir durumdur.

Anlatı kişileri ise diğer anlatı kişilerine bir bilgi verirken açıklamayı kullanır ya da bir anlatı kişisi kendi kendine bir değerlendirme yaparken konuyu açılma gereği hisseder. Bu durumun örneklerine neredeyse tüm anlatılarda rastlanır.

2. Açıklama ve Açılma Düzeyleri

Açıklama ve açılma değişik dilsel birimlerle yapılabilirler. Çünkü ortaya konulması hedeflenen düşüncenin uzunluğu, yeterliliği ve içinde bulunduğu bağlamı belirli bir dilsel birimi gerektirir. Açıklama ve açılma yaparken kullanılan dilsel birimleri üç başlıkta inceleyebiliriz: Metin düzeyinde, tümce düzeyinde ve sözcük öbeği/sözcük düzeyinde.

2. 1. Açıklamanın Dilsel Düzeyleri

2. 1. 1. Metin Düzeyi

Açıklamanın metin düzeyinden söz etmek için metin tiplerinden açıklayıcı metin tipine değinmemiz gerekir. “Açıklayıcı ya da bilgi verici metin, okuyucunun bildiği ya da hiç bilmediği bir konuda ona doğru ve/ya da yeni bilgiyi sağlamayı yani onu bilgilendirmeyi amaçlar” (Günay, 2007a:341). Bu amaç doğrultusunda açıklamayı yapan kişinin belirli dilsel kurallara başvurması gerekir. Anlatımı, kullandığı sözcükler, seçilen tümce yapısı metnin açıklayıcı olmasının belirleyen ölçütler arasında sayılabilir. Metin düzeyindeki açıklama okuyucuya bilgi verme işlevini diğer düzeylere göre geniş tutmak zorundadır. Çünkü vereceği bilginin niteliği “ne nedir?” sorusunun cevabından öte “nasıl, niçin?” gibi soruların cevabı olabilecek niteliktedir. Açıklayıcı metinlerde, metin düzeyindeki tutarlılık ve bağdaşıklık da verilen bilginin bütünselliğini sağlayan bağtıların düzenlenmesi yoluyla oluşur.

“Memduh Şevket Esendal öykülerini sade ve temiz bir Türkçeyle yazmış, öykücülükte Çehov tarzını benimsemiştir. Onun öykülerini okuyanlar eserin içinde kendilerini, çevrelerini ve hayatta karşılaştıkları kişileri bulur gibi olurlar. Esendal, günlük hayatı iyimser bir hava içinde verir. Öykülerindeki olaylar son derece basittir.”⁴

Yukarıda açıklayıcı metin örneği oluşturan paragrafta, adı geçen yazarın öykülerini nasıl yazdığına, öykülerinin nasıl olduğuna ilişkin bilgiler verilmektedir. Verilen bilgi, nasıl sorusu ile oluşturulmuş “Memduh Şevket, nasıl bir yazar?”, “öykülerindeki olaylar nasıldır?” gibi sorulara verilen bir yanıt niteliğindedir. Dolayısıyla buradaki bilgi, birkaç sözcükle anlatıldığında yetersiz kalacak bir bilgi olduğundan metin düzeyinde nasıl sorusuna yanıt verilmiştir.

2. 1. 2. Tümce Düzeyi

Herhangi bir sözcüğün anlamını ortaya koyan tümcelerde ve daha çok “ne nedir?” biçimindeki soruların cevabı niteliğinde olan tümcelerdir. Sözlüklerde yer alan terim ve kavramların tanımları açıklayıcı tümceye verebileceğimiz örnekler arasındadır.

Kare: 1. *mat.* Kenarları ve açları birbirine eşit olan dörtgen.

Nota: 1. *müz.* Bir müzik sesini belirtmeye yarayan işaret.

Açıklama tümcesine örnek olan bu şekildeki tanımlar genellikle ad tümcesi olarak kurulurlar. Bir üst anlama bağlanan tümce içinde nitelemelerin ise genellikle ortaçlı yapılar olduğu görülmektedir. Bu tür tanımlamalarda üstanlam alıcının bildiği varsayılan adlardan seçilir ve üstanlam ortak bilinen olarak kabul edilir.

Tümce düzeyinde kullanılan diğer bir açıklama ise “aratümce” olarak adlandırılan anlatım biçimidir. Aratümce için verilen tanımlara baktığımızda bu tümcelerde açıklama işlevinin öne çıktığı görülür:

Aratümce: bir tümceye, yapı değişikliğine yol açmadan, iki virgül ya da çizgi arasına alınarak katılan ve açıklama niteliği taşıyan tümce (Vardar, 2002:23).

Aracümle: birleşik veya yalın cümlelerde anlamı biraz daha **açıklamak** için araya giren iki virgül veya iki kısa çizgi içinde verilen cümle (TDK Sözlüğü 2005:112).

Aratümce, alıcıya konu ile ilgili bilginin, anlatım sırasında verildiği durumlarda kullanılır. Anlatımın düzenlenişi değiştirilmeden gerekli görülen açıklamalar aratumceyle verilir. Aratumcede belirtilen açıklamayı verici, alıcının bilmediğini ya da bilmesi gerektiğini düşünerek yapar. “*Bir Fransız kadın şarkıcı, soy ismi Avril’di, açlamaklı aşk şarkıları söyledi.*”⁵ gibi bir tümce içinde verilen aratumce görüldüğü gibi şarkı söyleyen kişiyi açıklayan bir tümce niteliğindedir. Verici böyle bir açıklamaya alıcıları bilgilendirmek ya da onların dikkatini çekmek amacıyla başvurabilir.

2. 1. 3. Sözcük Öbeği Düzeyi

Açıklamayı ele aldığımız düzeylerden üçüncüsü açıklamanın sözcük öbeği düzeyidir. Öncelikle burada ilk olarak, neden sözcük düzeyini ele alınmadığının açıklanmasının konumuz açısından daha aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir. Herhangi bir bilinmeyen tek sözcükle açıklanması ancak sözcüğün eşanlamısı kullanılarak yapılabilen bir durumdur. Bunun dışında tek sözcükle yapılabilen bir açıklamadan söz edemeyiz ancak tek sözcükten oluşmuş tümce düzeyinde açıklamalardan söz edebiliriz. Bu nedenle açıklamanın sadece sözcük öbeği düzeyi üzerinde duracağız.

Bazı durumlarda, tümce düzeyinde belirtilen aratumce ile aynı işlevde olan, ancak açıklama düzeyi sözcük öbeği biçiminde oluşan arasöz kullanımları görülür. Bu arasözlerin kullanımında vericinin alıcıya aktardığı bilgiye ait ortak bir noktanın belirtilmesi, bu arasözü açıklayıcı bir öğeye dönüştürür. Ancak her arasöz ile açıklama yapılmadığı görülür. Arasöz başka işlevlerde de kullanılır ancak bunlar çalışmamızın dışında kalan konulardır.

Arasözde kullanılan sözcük öbekleri ile pek çok sözcüğün açıklaması yapılabilir. Ancak çoğunlukla kişi ve yer adlarında böyle bir açıklamaya daha sık başvurulduğu görülür. Örneğin; “*Çok geçmeden bir akşam, Bulgarlar’ın bir milli bayram gecesi, Balkanlı talebenin bir gazinoda küçük bir ziyafeti olmuştu*”⁶ gibi bir örnekte görüldüğü gibi iki virgül arasında belirtilen bu söz öbeği aslında bir niteleme öbeğidir. Bunun nedeni açıklama ile yapılanın açıklanan şeyin benzerlerinden farkının ortaya koyulmasının gerektiğidir. Örnekleri çoğaltmak gerekirse;

Ali, Yeli’nin arkadaşı, dün bizimle birlikteydi.
, ikinci sınıftaki,
, annemin sevmediği,
, öğretmenin oğlu,

Bu örneklerde de arasözde kullanılan söz öbeklerinin bir niteleme ya da belirtme öbeği olduğu görülür. Böylece bilinmeyi, bilinmediği varsayılan ya da daha iyi bilinmesi istenen durum, bilinir duruma getirilmiş olur ve açıklama işlevi yerine getirilmiş olur.

2. 2. Açıklamanın Dilsel Özellikleri

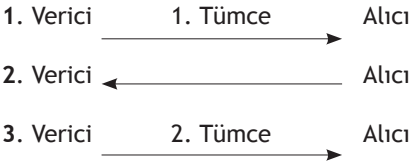
2. 2. 1. Metin Düzeyi

Açıklamanın metin düzeyinde görülebilmesi için öncelikle başka bir metnin var olması gerekir. Var olan bir metni, yeniden fakat farklı bir metinle sunmak açıklama olarak değerlendirilir. Açıklamanın “Bir düşüncenin anlamının korunarak, ifade ve biçiminin değiştirilerek yeniden ifade edilmesidir” (Holman, 1972:379) biçimindeki tanımında da görülebildiği gibi açıklamada düşüncenin anlamı korunur. Küçük değişiklikler, sapmalar görülse de temelde aynı düşüncenin farklı biçimlerde (sözcüksel ya da sözdizimsel gibi) aktarıldığı görülür. İfade ve biçimin değişmesi ise yeniden sunum açısından gereklidir.

Bir metnin açıklamasına hangi durumlarda gerek duyulur? Ya da var olan bir metin neden yeniden sunulur? Her metin tek anlamlı, açık ve tek okumada anlaşılır olmayabilir. Bazılarının anlaşılabilmesi için değişik okuyucular tarafından açıklanmaya ihtiyacı vardır. Bu yolla metnin berraklaşması sağlanır. Örneğin, bu durum kutsal kitaplar üzerine oluşturulmuş birçok tefsir vb. metninde görülebilir. Burada yapılan, konuya hakim bir kişinin metinde aktarılmak istenen ancak çok anlamlı ve yoruma açık görünen düşünceleri, metnin diğer alıcılarına açıklamasıdır. Yine bazı hukuk metinlerinin farklı hukukçular tarafından aynı yorumlanmaması da açıklamanın açıklamayı yapan kişinin bilgi düzeyine, sosyal düzeyine ve başka değişkenlere göre farklılaşabildiğini gösterir.

2. 2. 2. Tümce Düzeyi

Açıklamanın tümce düzeyinde görülen durum; bir ya da daha çok tümcede anlatılanın “yani, bir başka deyişle...” gibi açıklayıcı bağlayıcıların kullanılarak yeni bir tümceyle yeniden ifade edilmesidir. Tümce düzeyindeki açıklamalar sözlü dilde daha çok kullanılırlar. İletişim bağlamında düşündüğümüzde verici iletisini daha anlaşılır kılmak için, sözlerinin alıcı tarafından tam olarak alınması için, anlam olarak aynı kalan mesajını farklı bir biçimde yeniden sunması açıklama olarak değerlendirilebilir.

1. Durumda verici mesajını verir.
2. Durumda mesaj alıcıdan geri döner ya da verici mesajın anlaşılmadığını düşündüğünden mesajını geri alır.
3. Durumda verici mesajını farklı biçimde yeniden dile getirir.

“Aralık ayının sonuna, bir başka deyişle mali yılın da sonuna yaklaştık” gibi bir tümce örneğini ele alırsak; verici mesajını vermeye başlamıştır ancak mesajın belirli bir yerinde dinleyici kitlesinin özelliklerini göz önünde bulundurarak söylediklerine bir açıklama getirip ortak konu üzerinde mesajını

yoğunlaştırmıştır. Yani verici vermeye başladığı mesajı (1) tamamlamada geri alıp (2) gerekli açıklamayı ekleyip (3) yeniden sunmuştur.

Verici böyle bir açıklamaya neden gerek duyar? Alıcının tümceyi anlamadığını belirten tepkileri buna neden olabilir, verici kendi iletisinin verilmiş biçimini değiştirme gereği duyabilir ya da alıcının düzeyi ile vericinin 1. tümcesinin düzeyi arasında bir fark olması açıklamaya neden olabilir.

2. 2. 3. Sözcük Düzeyi

Sözcük düzeyinde ele alınan açıklamada, açıklama yapılan kısım bir ya da birkaç sözcükten oluşur. Bilinmeyen bir sözcüğün ne anlama geldiğini belirtmede; günümüzde de bazen kullanılan ama anlamını toplumun her kesiminin bilmediği sözcükleri tek sözcükle anlatmada bu açıklama düzeyine başvurulabilir. Örneğin “teferruatlı yani ayrıntılı” gibi bir açıklama görüldüğü gibi tek sözcükle yapılabilir. Açıklama sözcüğünün öncesinde, yazılı dilde virgülle, sözlü dilde ise “yani” gibi sözcüklerle bir açıklama yapılacağı sezdirilir. Sözcük düzeyindeki açıklama, genellikle sözcüğün eşanlamı ya da yakın anlamlı karşılığı olan bir başka sözcükle yapılır. Yukarıda verilen örnekte de eşanlamı sözcük kullanıldığı görülür.

Açıklamanın, bilinen ya da bilindiği düşünülen bir konunun yeniden sunumu olduğunu daha önce belirtmiştik. Sözcük düzeyindeki açıklama, bir sözcüğün yerine farklı sözcük ya da sözcüklerin kullanılarak sözcüğün yeniden sunulması olarak da değerlendirilebilir. Bu durum özellikle söz sanatlarından bazılarında karşımıza çıkar. Bu söz sanatlarının başında da dolaylama (*periphrase*) gelir. Dolaylama bir tek sözcükle belirtilebilecek bir kavramı bir çok sözcükle anlatma (Vardar, 2002:81) olarak tanımlanır. Örneğin “İzmir” yerine “Ege’nin incisi” sözcüklerini kullanmak bir dolaylamadır. Dolaylama yoluyla bir açıklamanın yapılabilmesi için alıcı verici arasında sözü edilen gönderge hakkında ortak bir görüşün olması gerekir.

Açıklama olarak değerlendirebileceğimiz diğer bir söz sanatı ise örtmece (euphemism). Örtmece, dolaysız biçimde söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örterek dolaylı yoldan anlatmadır (Vardar, 2002:156). Söylenmek istenmeyen sözcüğün yerine açıklamayla başka bir sözcük ya da sözcük öbeği tercih edilir. Örneğin “kusmak” sözcüğü yerine “çıkarmak” sözcüğünün kullanılması ya da ölmek yerine hakkın rahmetine kavuşmak sözcük öbeğinin kullanımını örtmece ile yapılan açıklamaya örnek gösterebiliriz.

3. Sonuç

Çalışmamızda açıklama ile açıklama arasındaki ayrıma ve düzeylerine değinmeye çalıştık. Bu çalışma sonucunda elde edilen bilgilerin bazıları şunlardır: Öncelikle açıklama ve açıklama karşıt olgular değildirler. Açıklama bilinmeyen durumlara yapılır; açıklama bilinen ya da bilindiği düşünülen, tam anlaşılmayan durumlara yapılır. Açıklama tektir, nesnelidir; açıklama öznelidir konuşucunun etkisi açıklamalarda çoğunlukla görülür. Bu bilgileri, kavramların daha belirgin tanımları için aşağıdaki tabloda daha ayrıntılı gösterebiliriz:

	Bilgi vermek, aydınlatmak	Yeniden sunum, bilinen durum	Anladığını aktarma	Bildiğini aktarma	Konuşucunun tutumunu yansıtması
AÇIKLAMA	+	-	-	+	-
AÇIMLAMA	-	+	+	-	+

Tablodaki bilgilere göre yapacağımız tanımlar, iki kavramın hem kullanım alanlarının hem de anlamsal içeriklerinin ayrıldığı noktaları gösterir. Açıklama, alıcıya bilgi vermek onu aydınlatmak için bilinen bir bilginin aktarılmasıdır. Bu durumda açıklamanın ön şartı “bilme” dir. Açıklamayı ise vericinin alıcıya bilinen bir durumu yeniden sunmak için anladığı kadarıyla, zaman zaman tutumunu da yansıtarak aktarması olarak tanımlayabiliriz. Açıklamanın ön şartının ise “anlama” olduğunu görürüz.

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi (2003). *Felâtn Bey ile Rakım Efendi*, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları
- Füruzan (1992) *Yedi Öykü*. İstanbul: Gendaş Yayınları
- Genç, İ. (2007). “Klasik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* içinde, Volume 2/4 Fall 2007, s.393-404.
- Günay, V. D. (2007a). *Metin bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Günay, V. D. (2007b). *Sözcükbilime Giriş*, İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Güntekin, R.N.(2000). *Akşam Güneşi*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. s.37.
- Holman, C. H. (1972) *A Handbook to Literature*. 3rd edition. New York: The Odyssey Pres.
- Özcan, Z. (2000). *Teolojik Hemenötik*. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özlem, D. (1995) *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*. Ankara:Ark Yayınevi.
- Vardar, B. (2002) *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınevi.
<http://tdkterim.gov.tr/bts/> (son erişim: 7Mart 2010).
<http://tr.wikipedia.org/wiki/A%C3%A7%C4%B1klama> (son erişim: 20 Şubat 2010).
<http://www.okurgah.com/edebiyat/aciklayici-anlatim.html>. (son erişim: 25 Mart 2010)

Notes

¹ Bu çalışmadaki tüm sözlük tanımları TDK çevrimiçi sözlüğünden alınmıştır. Bu nedenle örneklerde kullanılan sözcük tanımlarına kaynakça verilmemiştir.

² <http://tr.wikipedia.org/wiki/A%C3%A7%C4%B1klama> (son erişim 20 Şubat 2010)

³ Ahmet Mithat Efendi (2003). *Felâhî Bey İle Rakım Efendi*. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.s.25.

⁴ <http://www.okurgah.com/edebiyat/aciklayici-anlatim.html>.

⁵ Füzûzan (1992). *Yedi Öykü*. İstanbul: Gendaş Yayınları, s.144.

⁶ Güntekin, Reşat Nuri (2000). *Akşam Güneşi*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi. s.37.